

SPOUTANÁ DIVOČINA

JAN DUŠEK

DVANÁCTÝ DÍL CYKLU „SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY“

Mgr. JAN DUŠEK
Ředitel Integra Consulting, pracuje v DHP Conservation, spolupracuje s řadou nevládních, veřejných i soukromých organizací. Zabývá se zejména ochranou vod a implementací směrnic o stanovištích. Stál u zrodu FOP a je v něm aktivní po celou dobu jeho činnosti.

Příspěvek v minulém čísle časopisu byl věnován výstupům z jedenáctého setkání Fóra ochrany přírody zaměřeným na cíle a smysl adaptačních a mitigačních opatření. V tomto čísle se vracíme k tématu divočiny, které bylo v rámci jarního setkání také diskutováno.

Pojem divočiny již několik let hýbe českou ochranou přírody, a proto se k němu Fórum ochrany přírody opět vrátilo. Téma totiž již bylo na setkání diskutováno [na podzim roku 2015](#). Tentokrát byl pro diskuzi úmyslně zvolen konfrontační základ založený na kritice a obhajobě konceptu divočiny. „Divočinou“ se přitom rozumí území ponechaná samovolnému vývoji (bezzásahovému režimu), toto označení považují účastníci setkání za praktické a vhodné.

PROČ DIVOČIT?

Diskutující postupně vyslovili a obhajovali několik důvodů, proč některá území v České republice ponechat samovolnému vývoji. Zdaleka ne všechny z argumentů jsou obecně přijímány, ale jsou více či méně respektovány. I mezi těmi, kdo soudí, že by divočina měla být nedílnou součástí ochrany přírody, ale panuje zjevná pluralita motivací.

Mezi takové motivace patří vytvoření podmínek pro ochranu fenoménů, které v krajinně intenzivně ovlivňované člověkem nemohou vzniknout, a na ně navázané biodiverzity. Jde tedy o podporu tzv. přírodních procesů, které pro některé ochranáře mají samy o sobě vysoký význam. Vytvoří se tak metaforická laboratoř, kde bude možné sledovat, jak příroda reaguje mimo jiné (ale nejen) na měnění se klimatu. Klíčové jsou také kulturní důvody, pro mnohé diskutující je principiálně důležité, aby člověk do části přírody nezasahoval. Vyhrazená místa pro divočinu bez intervencí mohou také společnosti pomoci akceptovat samotnou přítomnost přírody v krajinně.

Všechny naznačené motivace lze ale podstoupit kritickému pohledu. Obzvláště sporné jsou otázky spojené s přínosem divočiny k ochraně středoevropské přírody.

Bezzásahový režim pomáhá biodiverzitě jen v případě některých stanovišť. Je otázkou, zda máme dost prostoru na vymezení divočiny na úkor zásahů na podporu konkrétních druhů a společenstev. Argumentace ekosystémovými službami je i v případě samovolného vývoje sporná a v praxi zatím obtížně uchopitelná.

Na příkladu pokračujících sporů v NP Šumava vyvstávají otázky, nakolik se budoucí území divočiny mohou opřít o záruky dlouhodobé kontinuity přístupu k ochraně, která je pro jejich smysl nezbytná.

K prosazení dalších území pro divočinu bude třeba také podpora širší veřejnosti. Je otázkou, zda vytvoření dalších referenčních ploch (charakteru přírodní laboratoře) je pro společnost dostatečně silným argumentem, zejména uvážíme-li vnímání mediálně známých a negativně prezentovaných aspektů, jako jsou kůrovcové kalamity. Stávající podmínky územní ochrany většinou veřejnosti takové plochy uzavírají, ale přirozený vývoj by měla mít možnost sledovat právě co nejširší informovaná veřejnost. Samostatnou otázkou je, kolik lidí vlastně takový prožitek z pozorování vůbec zajímá. Při probírání možností vzdělávání veřejnosti na názorných příkladech narazily diskuzní skupiny na limity dané hlavně obtížnou srozumitelností problematiky vyžadující pokročilé znalosti z oblasti přírodních věd.

Zcela specifickým charakterem přístupu k divočině je eticko-estetický pohled. Pro část diskutujících je významným hlediskem ponechání svobody přírodě, ostatní považují ponechání samovolnému vývoji za typ ochrannářského managementu a pro argumentaci emocionální hledisko prakticky vylučují.

CUI BONO?

Divočinu není možné prosadit pro každý typ biotopu a ani to nemá význam. Pro bezzásahový režim se hodí vzorky lesních stanovišť, které reprezentují naši přírodu. Jedná se o notoricky probírané horské lesy v celé škále typů stanovišť (případně s na-

Divočící řeky mohou být i pomalu tekoucí. Foto Martin Veselka

vazujícím primárním bezlesím), ale také o méně často diskutované lesní plochy. Mezi ty patří rozsáhlé suťové lesy, bučiny nebo smíšené lesy s bukem, doubravy a dubohabřiny a také lužní lesy. V případě lužních lesů má takový režim smysl pod podmínkou, že součástí lokality bude neregulovaná řeka s aktivním záplavovým územím. V doubravách a dubohabřinách má význam pro divočinu vymezit neoplocené plochy bez umělého doplňování velkých herbivorů nebo naopak oplocené plochy se zubry, koni nebo pratury.

Shoda panuje na tom, že alespoň vybrané vodní toky a jejich nivy by měly být ponechány samovolnému vývoji, protože zde je předpoklad kumulace všech pozitivních aspektů takové péče. Určujícím kritériem by mohla být morfologie koryta a ovlivnění zastavěných území. V ideálním případě by byla ochráněna říční krajina jako celek, ale smysl má pro takový účel hledat i dílčí části povodí. V souvislosti s mokřadními stanovišti vhodnými pro ponechání samovolnému vývoji byla na setkání zmíněna i vrchoviště. Mezi území divočiny by někteří účastníci zařadili i vzorky antropogenní krajiny, na kterých by bylo možné sledovat postupný vývoj. Taková potenciální území reprezentují smrkové monokultury, většina lesů středních a nižších poloh a další velice specifická stanoviště. Mezi ty patří louky zatížené vysokým přínosem dusíku (řada diskutujících takové plochy pro divočinu nepreferuje), postindustriální prostory, které je možné ponechat sukcesi, nebo post-imisní plochy, u kterých je nezbytné prokázat, že jejich součástí nejsou lokality, ve kterých je kvůli druhové ochraně nezbyt-

né aktivně bránit sukcesi. Samostatným a vysoce specifickým územím pro divočinu jsou podzemní prostory.

STAČÍ „NALAJNOVAT“ HŘIŠTĚ

Účastníci hodnotili vhodnost konkrétních území, jejichž části by bylo možné vymezit pro samovolný vývoj. Jako lokality hodné dalšího prověření byly jmenovány mokřady a lesy na Dokesku, Litovelské Pomoraví, vrcholové platě Krušných hor, bukové lesy na svazích Krušných hor, Křivoklátsko, oblast Soutoku Moravy a Dyje, Český les (konkrétně Havran, Velký Zvon a okolí), Chříby, dílčí místa v Beskydech a Javorníkách, Doupovské hory, nereokultivované výsypky na Mostecku, Chomutovsku a Sokolovsku nebo komplex dosud územně nechráněných doubrav a dubohabřin jako je část Bobravské vrchoviny.

Divočina potřebuje hlavně čas. Foto Lubor Ferenc

Diskutující se shodli, že ochranné aktivity by v územích divočiny měly být minimální. I proti invazním nepůvodním druhům by se mělo zasahovat jen v odůvodněných případech. Myslivost by měla být vyloučena. Každé území by mělo mít „narázníkovou zónu“, kde budou moci probíhat aktivity směřující k tlumení vlivů z území divočiny i opačným směrem.

Z pohledu využití stávajících právních nástrojů je pro ochranu možné použít kategorii národního parku (v rozsáhlých územích) nebo národní přírodní rezervace. Z právního hlediska může být nejjednodušší využití smluvní ochrany, která je ale vhodná jen pro území s několika málo vlastníky. Do úvahy připadá také zavedení nové formy zvláště chráněného území, k jejímuž prosazení by ale vedla obtížná cesta, a proto je vhodnější plně využít stávající nástroje. Klíčové je jasné formulování požadavků, které by měla právní ochrana zajistit, a současné zmapování a návrh řešení pro legislativní bariéry.

ZÁVĚREM

Účastníci setkání vyjádřili mnoho různorodých názorů na pojetí ochrany divočiny v ČR. Ani druhé setkání věnované tomuto tématu tak nevedlo k jednoznačným konsenzuálním závěrům. O to důležitější ale závěry ze setkání jsou pro jakékoliv navazující úvahy, protože ukazují směr, který by mohl být plně akceptovaný nejen v ochranné komunitě, ale také v celé společnosti.